

ARTICULA

Artimagazine voor en van Artileden

foto Josje Crince Le Roy

VLAG IN TOP

Bouwvakkers en schilders genieten van het bijzondere moment (foto Josje Crince Le Roy)

Arti en traditie gaan goed samen. Daarom was, toen de verbouwing het hoogste punt bereikt had, het moment daar voor pannebier. Volgens Van Dale staat pannebier voor een feestje aangeboden door de opdrachtgever aan de bouwvakkers 'als de pannen op het dak liggen, thans veelal vervangen door een fooi'. Van fooien moet Arti weinig hebben, van een feestje des te meer. Dus werd op woensdagmiddag 21 februari gevierd dat de Artivlag in top kon. Boven op het dak, trots uitstekend boven de enorme stelling die de voorgevel nog aan het zicht onttrok.

(foto Josje Crince Le Roy)

Artileden en werklui verzamelen zich aan de waterzijde van het Rokin

(foto Graaf-Jobse)

Directeur Mieke Prinse dankt de werklieden die de restauratie uitgevoerd hebben

Bier werd er niet geschonken, wel bubbels. Aan Artileden die dit heuglijke moment mee wilden maken, aan de aannemer, voorlieden, schilders en aan de eigen Artimedewerkers. Na enige toespraken en cadeautjes voor degenen die op ladders en steigers het echte werk doen, trok het vrolijke gezelschap naar buiten om zich aan de waterzijde van het Rokin op te stellen. Allen kijkend naar de Artivlag die langzaam gehesen werd, als wilden bestuur en kunstenaars aan heel Amsterdam laten weten dat Arti over enige weken trots zal prijken met een als nieuw uitziende, maar in de oude kleuren herstelde gevel.

Voor de medewerkers die boven hun kantoren hebben, is de verbouwing echter veel meer dan een mooi, verantwoord plaatje aan de buitenkant. Zij kunnen elkaar nu eindelijk verstaan, want het verkeerslawaaï en de sirenes van passerende ambulances zijn door extra voorzieningen buitengesloten. Ook hoeven ze niet meer in trui en winterjas aan hun bureau te zitten, want de isolerende wand zorgt voor een leefbaar kantoor klimaat. Arti is echter nog lang niet klaar met de verbouwingen. De rest volgt zodra er weer geld is. (CH)

foto Diederik de Klerk

PETER VAN HUGTEN

31 MAART 1949 - 17 DECEMBER 2023

Een tekenaar die ook kan vertellen, dat lijkt een tegenspraak. Toch klopt dit precies als het gaat over Peter van Hugten. Peter kon tekenen en hoe, maar ook enorm vertellen. Van beide genoot hij, maar hij voelde zich gevleid als je zei dat zijn tekeningen in feite een verhaal waren. Geen uitgesponnen vertelling, geen uitweidingen, geen slagen om de arm. Peters tekeningen waren *short stories*, een prikkelende situatie waarin iets absurds of tegendraads beweerde werd. Een commentaar tegelijk met een observatie. Dat was de kracht van Peters werk in *de Volkskrant*, in de boeken die hij illustreerde of maakte en in *Articula*. Maar voor *Articula* was hij niet alleen tekenaar. Peter hield de moed erin, bij zichzelf, maar ook bij de rest van de redactie, toen *Articula* ineens zonder eindredacteur kwam te zitten, en zorgde ervoor dat Ellis van Midden ons kwam versterken.

Of toen het duidelijk werd dat we echt een professionelere vormgeving nodig hadden. Hij charterde zijn oude klasgenoot Frans Lasès, die hij na meer dan een halve eeuw bij *Articula* teruggevonden had, en stookte hem op een oplossing te vinden. Met de hulp van Ron van Roon kreeg *Articula* onderdak bij Studio S2B van het Grafisch Lyceum in Utrecht. Voor Peter was *Articula* meer dan een ledenbladje voor Arti. Het was ook en vooral de lol om samen met anderen een tijdschriftje te maken, te praten over onderwerpen, na te denken over de uitvoering en ontevreden te zijn over het resultaat. Dat we dat nu moeten doen zonder hem is een enorm gemis. We troosten ons echter met Peters lijfspreuk 'Moedig voorwaarts'. (CH)

Het nieuwe gezicht van het Weduwen- en Wezenfonds

Elias Tieleman

Arti is meer dan 'voor de kunst'. Niet voor niets is de volledige naam Arti et Amicitiae. 'Vriendschap' komt weliswaar op de tweede plaats, maar was toch zo belangrijk voor de oprichters dat zij, toen ze in 1839 over een naam nadachten, de onderlinge band expliciet wilden benadrukken. En dan niet alleen vriendschap in termen van gezelligheid, maar vooral ook in tijden van nood.

tekst Camiel Hamans

foto's privécollectie Elias Tieleman

Elias Tieleman

Al op de derde Algemene Ledenvergadering van Arti, in december van het oprichtingsjaar, werd voorgesteld een weduwen- en wezenfonds in het leven te roepen, dat zich vervolgens niet alleen richtte op nabestaanden van overleden Artikunstenaars, maar dat ook bedoeld was voor 'verdienstelijke kunstenaars welke door lichamelijke gebreken belet zijn hun beroep uit te oefenen'. In de loop der decennia heeft de Stichting WW Fonds zich ontwikkeld tot sociaal vangnet voor kunstenaarsleden van Arti.

Het bestuur van het Fonds wordt benoemd op voordracht van de Algemene Ledenvergadering van Arti, maar dit betekent niet dat het een mantelorganisatie is van Arti. Het WW Fonds is een onafhankelijke stichting, met Elias Tieleman (1970) als voorzitter.

Bestuurswerk

Elias woont al bijna twintig jaar in Lelystad en geeft les aan het Cibap in Zwolle. Het Rokin lijkt dus enigszins buiten zijn route te vallen, maar tegen dat beeld verzet hij zich. In de jaren negentig is Elias, Amsterdammer van geboorte, al lid geworden van Arti, terwijl hij nog aan het Sandberg Instituut studeerde.

'Ik kwam hier al in mijn studententijd en heb hier performances gedaan. Harry Heijink, mijn voorganger als voorzitter van het Fonds, was een van mijn docenten op de Rietveld Academie. Ik heb ook aan de Salon meegedaan. Als kunstenaar leg ik de nadruk op het zoeken van verbinding en toen ik twee jaar geleden gevraagd werd voor het bestuur van het Fonds, heb ik daarom ja gezegd. Bestuurswerk hoort bij je verantwoordelijkheden, vind ik. Ik zit nu ook in de Stichting Rokin 112, die zich bezighoudt met de fondsenwerving voor de verbouwing.'

'Veerpont' Barendrecht, de stuurhut*

Beroepspraktijk

'In mijn lespraktijk op het Cibap, een mbo-opleiding voor de creatieve wereld, ben ik betrokken bij de afdeling International Creative Business Developer, een opleiding tot entrepreneur in bijvoorbeeld product design, bouwkunde, interieur, retail en marketing voor de creatieve sector. Onze studenten, die vaak op hun zeventiende van de havo komen en wel weten dat ze iets creatiefs willen gaan doen, maar nog niet wat, worden bij ons vier jaar lang heel breed gevormd. Daarna gaan ze vaak door in het hbo. Mijn opdracht is oriëntatie beroepspraktijk en projectorganisatie, hoe werk je samen met collega's uit de creatieve wereld, maar ook met opdrachtgevers.'

Orgacom

'In mijn jaren op de Rietveld heb ik dat gemist. De opleiding was gericht op een solistische toekomst, zonder perspectief op samenwerking met anderen. Toen ik mijn studies vervolgde aan het Sandberg Instituut, ben ik meteen gaan samenwerken met Teike Asselbergs. Wij hebben Orgacom opgericht, een samentrekking van organisatie en communicatie. Het werd ook ons afstudeerproject. Orgacom stelt zich de vraag hoe je de identiteit van een organisatie of wijk kunt visualiseren door middel van kunst. Dat hoeft niet per se een portret te zijn. We voeren maatschappelijk geëngageerde kunstprojecten uit voor bedrijven, gemeenten of musea.'

Veerpont

'Als je zo'n project begint, weet je nog niets. Je moet de mensen ontmoeten, met ze praten. Daardoor creëer je betrokkenheid en participatie van degenen om wie het gaat. We kregen de opdracht om in Barendrecht een kunstwerk te bedenken voor een nieuwe wijk.

'Veerpont' Barendrecht

Al pratend met de mensen van die wijk kwamen we erachter dat veel van de inwoners een band hadden met de binnenvaart en met de Rotterdamse haven. De identiteit van de wijk kenmerkte zich voor ons dus door het nautische en het forensen. Dat bracht ons op het idee van een veerpont, zoals in het lied van drs. P, gesymboliseerd in een stuurhut die op dé brug naar de wijk geplaatst is. We zijn geen kunstenaars die met een vast medium werken, bijvoorbeeld verf of klei, maar met een vast proces, dat we doorlopen om als eindresultaat een culturele identiteit te visualiseren. Sinds Teike en ik het druk heb met onze andere activiteiten, hebben we voor Orgacom een pauze ingelast. Wel doe ik op uitnodiging nog performances, zoals de Mission to the Moon.'

*Op de stuurhut staat:
'En als de pont zo lang was als de breedte van de stroom dan kon hij blijven liggen, zei me laatst een econoom'

Mission to the Moon, performance van Cocky Eek, Theun Karelse, Elias Tieleman en Johannes Sterk

Komende 150 jaar

'Mijn taak bij het WW Fonds is een heel duidelijke. Het Fonds bestaat meer dan 150 jaar, mijn taak is de volgende 150 jaar van het Fonds veilig te stellen. Het Fonds is er om kunstenaarsleden van Arti die financieel in moeilijkheden zijn geraakt dan wel dreigen te raken, te ondersteunen. De maximumbijdrage die verstrekt wordt is 5000 euro. Anders dan wel eens gezegd wordt, is het Fonds niet uitsluitend bedoeld voor oudere kunstenaars. Alle kunstenaars die lid zijn van Arti en dus door hun contributie ook bijdragen aan de middelen van het Fonds, kunnen een aanvraag indienen. Let wel, het gaat om individuele aanvragen. De aanvrager moet ook door middel van het overleggen van financiële gegevens aantonen dat hij steun nodig heeft.'

Spaghetti

'We zijn niet opgezet om generieke maatregelen te nemen, hoewel we nu een verzoek van Merapi Obermayer om een spaghetti-avond voor kunstenaarsleden te subsidiëren gehonoreerd hebben. Het maakt zo'n avond laagdrempelig en zodoende kunnen kunstenaarsleden elkaar gemakkelijker ontmoeten. Daarom steunen we dit. Maar om, zoals je vraagt, na te denken over een plan om de contributie van jonge kunstenaarsleden gedeeltelijk voor onze rekening te nemen, gaat me te ver. Dat zou namelijk een generieke maatregel zijn.

Maar als het Artibestuur in het kader van een jongerenbeleid met een voorstel komt om jongere kunstenaarsleden die moeite hebben om de contributie te voldoen, individueel te steunen, zullen we dit serieus bespreken. Een dergelijk initiatief moet echter wel van het Artibestuur komen.'

www.arti.nl/algemeen/weduwen-en-wezenfonds/
<https://stichtingwwfonds.nl/>
<http://www.orgacom.nl/>

HET IS GEZIEN DOOR FRANS LASÈS

Kom jongens, kom!

tekening Mathilde muPe

Wat mijn vader in concentratiekamp (Polizeiliches Durchgangslager) Amersfoort ondanks alle ontberingen op de been hield, waren de gedachten aan zijn gezin en zijn sierduiven. Toen hij na zijn vrijlating in de winter van '44-'45 dolgelukkig in de armen van zijn vrouw werd gesloten, wachtte hem een volgende tragedie. Door honger en geldgebrek gedreven had mijn moeder de duiven uit het hok gehaald en tijdelijk in Artis ondergebracht. Zij zouden het daar echter niet overleven. Ik ben er niet bij geweest, maar de aanblik van dat lege duivenhok op zolder moet voor mijn vader onverteerbaar zijn geweest. Het was een aanvullend onderdeel van het opgelopen trauma waarmee hij gedurende zijn verdere leven moest zien om te gaan. Mede door zijn duivenliefde – hij bouwde langzaam een nieuwe selectie op – heeft hij zich er manmoedig doorheen geslagen. Als secretaris van sierduivenvereniging DVS (Door Vriendschap Sterk) onderhield hij intensieve

contacten met medeliefhebbers. Rond vergaderingen draaide de stencilmachine in onze achterkamer overuren. Mijn vader organiseerde tentoonstellingen en deed mee aan kampioenschappen. Menige prijsbeker voor de mooiste Hollandse kropper dan wel Oudhollandse tuimelaar heeft in de loop van de jaren onze piano extra glans gegeven. Zijn broers Wim en Henk deelden de passie, maar waren met hun postduiven meer geïnteresseerd in wedstrijdvluchten. En dat is een heel andere tak van de duivensport. Aangestoken door hun enthousiasme maakte mijn vader de overstap naar P.V. Snelle Wieken. Vanaf dat moment geen schoonheidsverkiezingen meer; nu moesten de duiven wedijveren in prestatie. Dat had die vader van mij toen al goed begrepen. Regelmatig heb ik op vrijdagavonden manden met duiven naar Café de Omval (nomen est omen) aan de Weesperzijde mogen brengen. Daar kregen ze voor het inkorven een rubberen ring aan hun poot, om vervolgens per speciale

vrachtwagen naar steden als Chateauroux, Bergerac of Bordeaux te worden gereden. De volgende ochtend zat mijn vader dan met zijn hoofd in de radio te luisteren naar de Postduivenberichten. Daar hoorde hij hoe het weer op de vluchtlijnen was en hoe laat ze waren gelost. Zo wist hij wanneer hij zijn kampioenen ongeveer kon terugverwachten. Als hem dat te lang duurde, belde hij zijn broers om te vragen of zij al wat binnen hadden. Niet dus. Nog geen veer. Gelukkig maar, want het was ook een onderlinge wedstrijd. En wanneer dan eindelijk de eerste luchtreizigers in beeld kwamen, klonk steevast het gerammel met een voerbakje en het Kom jongens, kom! Om hun ongeduldige baasje te pesten lieten de dieren meestal nog tergend lang op zich wachten. Maar waren ze eenmaal geklokt, dan moest ik ome Wim en ome Henk er telefonisch kond van doen. Mijn vader was ondertussen druk met het binnenhalen van de andere duiven. Wanneer alle uitgeputte atleten op hun zitschapje met hun cooling-down bezig waren, haastte mijn vader zich met de constateur naar Café de Omval om daar tot het avondeten te blijven. Mijn moeder heeft hem zijn liefhebberij altijd 'van harte' gegund. Spottend kon ze wel eens opmerken: Duiven? Dat is je geld in de lucht en stront op de grond. Zij wist dat het schoonmaken van het hok niet haar mans favoriete bezigheid was. Hem kennende gaf ze aanstaande schoonzons dan ook een ongevraagd advies: Als je in de familie Lasès wilt worden opgenomen, zul je eerst het duivenhok een keer moeten schoonmaken.

Hans Landsaats grote werk

VANWEGE SEBALD

Wie is de moeder van de kunst?

Vrolijk klinkende vraag van de biologieleeraar.

Niemand weet het antwoord. Strikt genomen had hij in plaats van 'wie' 'wat' moeten vragen, maar ook dan had geen van de leerlingen haar of zijn vinger opgestoken en geroepen: 'Oefening...!'

tekst Sipke Huismans
foto's Arie de Ruiter

'Natura Artis Magistra', de natuur (is de) meesteresse van de kunst. Nog zo'n overrijpe gemeenplaats en net als de eerstgenoemde niet van toepassing op het werk van Hans Landsaat (1935), wiens picturale oeuvre lijkt te bestaan uit telkens uit een niets voortgekomen, noch op nabootsing van de zichtbare werkelijkheid, de 'natuur', noch op een door oefening verworven technische vaardigheid gebaseerde wilsdaad. Zeker, als je veel van zijn werk bij elkaar ziet, is er sprake van verwantschap tussen de beelden, maar elk afzonderlijk vertelt zijn eigen verhaal en toont zijn eigen, eenmalige manier van ontstaan. Het is een werkwijze die niet zonder risico is, zowel technisch als mentaal, zowel artistiek als psychologisch. Dit niet terechtgekomen zijn in een stijl, dit telkens van voren af aan beginnen is bij uitstek zicht- en beleefbaar in het grote werk dat hij in de afgelopen zes jaar voltooide onder de verzameltitel 'Vanwege Sebald', Een gróót werk, niet alleen wat de hoeveelheid betreft, maar ook en misschien wel vooral door het diepgaande studeer- en onderzoekswerk, de reizen en het spoorzoeken die eraan ten grondslag liggen.

Benadering van Aziatische vulkanen II, 2018

Het antwoord op de als onoplosbaar geldende koan 'Wat is het geluid van één hand?' is een draai om je oren.

Hans Landsaat beleefde iets dergelijks toen hij door kennismaking met de boeken van W.G. Sebald (1944-2001) zijn herinneringen aan de oorlog terugkreeg, hérbefeelde. Het was alsof ze geparkeerd hadden gestaan in zijn geheugen en nu in alle hevigheid hun opwachting maakten: hoe het buurjongetje dat hem goochelen zou leren, werd afgevoerd, hoe de buurman die meermaals door een auto met een Duits nummerbord werd opgehaald en toch telkens weer thuiskwam, vertelde dat hij met edelstenen in een sigarettensoker de hoge 'Herren' van de Sicherheitspolizei in de Euterpestraat omkocht, tot ook hij werd afgevoerd om vermoord te worden. Het besef deel uit te maken van een volksgemeenschap die het hoogste aantal Joodse landgenoten aan de *Endlösung* heeft bijgedragen.

Het woord 'vanwege' heeft een dwingende klank, het is alsof het werk *eiste* om gemaakt te worden, alsof er niets anders op zat, en als je Hans Landsaat erover hoort praten, besef je dat het een geladen, existentieel traject is geweest dat hij heeft afgelegd, dat er geen sprake is of is geweest van 'verwerking van', laat staan van 'in het reine komen met' deze traumatische herinneringen, maar in tegendeel van smartelijke herbeleving, nachtmerries en depressie.

Dr. K. in Verona, 2020

Dat heeft alles te maken met de teneur van het oeuvre van W.G. Sebald, de op eenentwintigjarige leeftijd uit Duitsland vertrokken, in Groot-Brittannië werkzame germanist, die pas op latere leeftijd het publiceren van wetenschappelijke artikelen omruilde voor het schrijven van een uniek oeuvre, waarin hij de recente Duitse geschiedenis aan een moreel onderzoek onderwerpt, daarbij feit en fictie op een nooit eerder vertoonde manier doorenmengend en zijn romans verrijkend met afbeeldingen, foto's, documenten, waardoor de lezer betrokken raakt bij, deel gaat uitmaken van het herinneringsproces en zich gaat realiseren dat de oorlog niet afgelopen is, dat Auschwitz en waar het voor staat, nog voortduurt. Hij hoeft daarbij niet op de ontelbare oorlogen, de moord- en martelfabrieken, de detention centers, niet op Guantanamo Bay, Vietnam, Syrië, Rwanda of Jemen te wijzen, hij vertelt op meeslepende wijze hoe herinnering werkt en hoe alles tóch individueel is.

Bijna als laatste van zijn publicaties, voor hij bij een auto-ongeluk om het leven komt, schrijft hij onder de titel *Luftkrieg und Literatur* een studie over de honderden bombardementen op Duitse steden door de Engelse luchtmacht, een moorddadige tactiek, weliswaar door de Duitsers uitgevonden (Guernica, Rotterdam, Londen, Coventry), maar waarvan de doelmatigheidsvraag nog gesteld moet worden. Dacht men werkelijk dat de burgerbevolking zich dan wel tegen het naziregime zou keren?

Een herinnerde steen een verplaatste berg, 2018

Grindbank aan zee, 2020

Zo stelt hij ook aan het begin van zijn schrijversloopbaan, die hem grote internationale faam zou opleveren, omdat hij vragen stelt die niet eerder aan de orde kwamen, dat het merendeel van de naoorlogse Duitse schrijvers, op enkele uitzonderingen na, nalaat over de schande van hun vaderland te schrijven en in een interview zegt hij nuchter dat hij van schaamte nooit iets gemerkt heeft.

W.G. Sebald is altijd een gast gebleven, zowel in Engeland als in Duitsland, de Duitse taal was voor hem, opgegroeid in de zuidelijke provincie Allgau, waar een dialect wordt gesproken dat hij kwalificeert als nog ontoegankelijker dan het Zwitserduits, een vreemde taal. Ziedaar een mogelijke bron van verwantschap, zowel wat betreft het zelfbeeld als het medium tussen de schrijver en de schilder. Beiden hebben intensief en diepgaand onderzoek gedaan alvorens aan het werk te gaan, beiden stellen ongemakkelijke vragen en beiden doen dit op een met niets en niemand te vergelijken, toverachtige, maar evengoed zeer toegankelijke manier. Beiden gaan ervoor op reis en schrikken er niet voor terug ook zijpaden te bewandelen en de vondsten die ze daar doen in het werk op te nemen.

Hans heeft drie leporello's uitgegeven en tenslotte een album met schilderijen en werk op papier gepubliceerd (ISBN 978 90 8860 182 8) met daarin een essay van Ton Naaijens over wezen en werking van de herinnering, dat eindigt met de woorden: 'Voor Hans Landsaat zijn het gedachtestromen geweest, uitgelokt door woorden en omgezet in beelden die de nacht over de wereld verplaatsen of verjagen. Ze ontstaan zowel uit de angst voor de eindeloze ruimte als uit de behoefte kleur te geven aan het onder de kiel naar de diepte verbannen donker. 'Het verschrikkelijke zelf is te erg,' hoorde ik zeggen.'

Ofschoon hij het werk als voltooid beschouwt, is er toch nog één schilderij dat gemaakt moet worden. Uitgangspunt is een droom van de schrijver met daarin het beeld van een enorme stapel schoenen.

Op De Nieuwe Ooster

De Pienemannen – kontlikkers van Willem II of niet?

Iedere eerste zondag van de maand om één uur is er op begraafplaats De Nieuwe Ooster een bomenwandeling. Ik ga altijd mee. Daardoor weet ik dat een van de rondleiders ook wel aandacht aan de graven besteedt. Bij het grafmonument van J.W. Pieneman aangekomen vraagt hij bijvoorbeeld: 'Wat is het grootste schilderij in het Rijksmuseum?' Iedereen zegt natuurlijk: 'De nachtwacht'; maar nee, het is De slag bij Waterloo van Jan Willem Pieneman (1779-1854).

tekst Monse Weijers

foto Miriam van Praag

Het monument voor Pieneman dateert uit 1862 en staat pal tegenover dat van Potgieter (1808-1879) uit 1875. Beide hebben de status van rijksmonument en zijn van de beeldhouwer Frans Stracké (1820-1898), die ook de vier houten gevelbeelden voor het Artigebouw maakte. Boven op het monument bekransen twee putti een buste van Pieneman. Maar op het middengedeelte is een treurende muze afgebeeld. Niet duidelijk is waarom ze treurt. De tekst op het bordje ernaast schetst juist het beeld van een succesvol kunstenaar, die de grondslag heeft gelegd voor de negentiende-eeuwse schilderkunst. Hij brak met de gewoonte om de schilders van de zeventiende eeuw te kopiëren en begon met het uitbeelden van recente historische momenten.

Tijd voor een bezoek aan het Rijksmuseum. *De slag bij Waterloo* is inderdaad indrukwekkend groot: 6 bij 8 meter. Het werk beeldt het cruciale moment uit waarop een boodschapper aan de te paard gezeten opperbevelhebber, de hertog van Wellington, komt melden dat de Pruisische troepen zijn gearriveerd. Kroonprins Willem wordt dan net afgevoerd, liggend op een deur waarover een deken is gespreid, zwaar gewond in zijn linkerschouder. De kroonprins was adjudant van Wellington en fungeerde tot diens komst als bevelhebber van de geallieerde troepen. Dat staat op een geplastificeerde kaart in een bak. Er staat ook op dat in Paleis Soestdijk een schilderij van Pieneman hangt met de titel *De heldenmoed van de prins van Oranje bij Quatre Bras*.

Kunnen we Pieneman dus een kontlikker van Willem II noemen, een schilder die hem, omdat hij nu eenmaal de kroonprins was, afbeeldde als een held, terwijl hij alleen voor spek en bonen meedeed? Niet helemaal. De kroonprins had in Berlijn een gedegen militaire opleiding gekregen en had drie jaar in het Engelse leger gediend als aide-de-camp van Wellington in Spanje. Daarbij was hij verschillende malen aan de dood ontsnapt. Het was dankzij zijn strategisch inzicht dat de geallieer-

de troepen standhielden tegen de Fransen bij Quatre Bras, een plaats onder Brussel. Zonder dit succes was er een dag later geen Slag bij Waterloo geweest. En als hij zich daar niet in het strijdgewoel had begeven, had hij ook niet zwaar gewond kunnen raken.

Weer terug naar De Nieuwe Ooster. Het bordje vermeldt dat naast Jan Willem ook zijn zoon en kleinzoon, beiden Nicolaas geheten en beiden schilder, in het graf liggen. Zoon Nicolaas (1810-1860) moet haast wel de N. Pieneman zijn van wie op een gedenksteen in de hal van de sociëteit wordt vermeld dat hij als voorzitter op 7 augustus 1855 de eerste steen voor het gebouw heeft gelegd. Hij leerde het vak van zijn vader en schilderde in dezelfde trant, maar met minder temperament. Van zijn hand is bijvoorbeeld *De inhuldiging van koning Willem II* en nog verschillende staatsieportretten van deze vorst. Kunnen we de eerstesteenlegger van het Artigebouw dan wel een kontlikker van Willem II noemen? Nou ja, dat gaat misschien te ver, maar hij was wel goed met hem bevriend. En hij was zeer gezagsgetrouw, zoals blijkt uit zijn schilderij *De onderwerping van Diepo Negoro*, waarin hij zonder enige reserve de kant van de koloniale machthebbers kiest. De Pienemanstraat in Amsterdam-Zuid schijnt naar hem genoemd te zijn.

Over kleinzoon Nicolaas (1881-1938) was niets vinden. Dat de twee Nicolazen in het graf liggen, wordt er niet op vermeld, wel ligt er een grafsteen in voor Johanna Meijer (1889-1971), de echtgenote van de jongste Nicolaas.

Omtrent Arti

Weg met het verleden

In het trappenhuis van Arti et Amicitiae hangt een schilderij waar de meeste trapgangers achteloos aan voorbijlopen. Het stelt een landschap voor, woest en ledig, dat wil zeggen dat men wel wat knoestige bomen ziet, maar geen teken van menselijk leven. Het draagt dan ook de titel Neêrlands woeste toestand. De schilder was Johannes Warnardus Bilders (1811-1890), niet te verwarren met zijn veel bekendere zoon, de jonggestorven schilder Gerard Bilders. De oude Bilders was Artilid en wordt wel beschouwd als een der voorlopers van de Haagse School.

Roelof van Gelder

foto George Maas

J.W. Bilders, Neêrlands woeste toestand

foto Wim Nienhuis, reproductie George Maas

Jozef Israëls, Thomas à Kempis in het jaar 1460 (1861/1862)

Het bewuste schilderij hangt al in Arti sedert de negentiende eeuw en maakte ooit onderdeel uit van een typisch negentiende-eeuws verschijnsel, een historische galerij.

Hoe zat dat?

Bestuurders van het in 1839 opgerichte Arti vonden het in de jaren vijftig van die eeuw passend om mee te gaan met de tijdgeest, die bol stond van nationalistische uitingen. Daarbij valt te denken aan standbeelden, toneelstukken, muziek, romans, schoolboeken, liederen, prenten en ook aan schilderijen, die alle iets van een roemrijk nationaal verleden uitbeeldden. In de genre-hiërarchie van de schilderkunst stond lange tijd de historieschilderkunst – figuurstukken uit de vaderlandse geschiedenis, het Oude en het Nieuwe Testament en de mythologie – bovenaan. Na bijvoorbeeld de portretkunst, landschappen en stillelevens.

Heldendaden

Een van de vormen waarin dat vaderlands gevoel gegoten kon worden, was een historische galerij. Zo'n galerij bestond uit een reeks voorstellingen uit Nederlands verleden. In Amsterdam kennen we twee van die galerijen. De eerste werd samengesteld door Jacob de Vos Jacobszoon. Hij was een gefortuneerde Amsterdamse verzekeringsman en kunstverzamelaar, die het plan opvatte om zo'n galerij te laten maken. Die galerij kwam er in fases en bestond uiteindelijk uit 253 olieverfschetsen, die vanaf 1854 werden opgehangen in een galerij in de tuin van De Vos aan de Herengracht 130. Er hadden negenentwintig schilders aan meegewerkt.

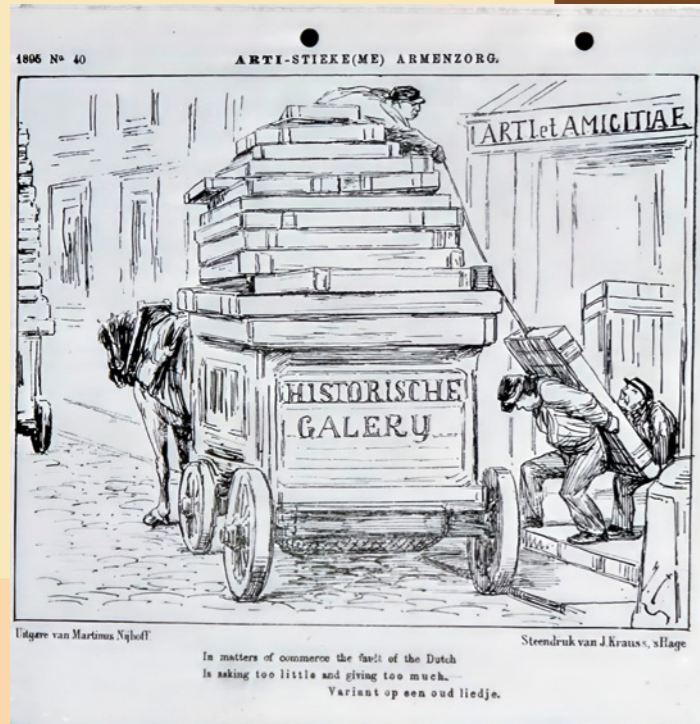
Christoffel Bisschop, Jacob van Heemskerck en Willem Barents bereiden een reis voor (1862), olieverf op doek, Rijksmuseum

In 1878 overleed Jacob de Vos en vijf jaar later kwam de collectie volgens testamentaire beschikking in bezit van Arti. Daar werd ze maar eenmaal, in 1884, geëxposeerd. De tweede historische galerij was door Arti zelf geïnitieerd. Na een verbouwing in 1856 beschikte de sociëteit over twee kunstzalen. Het leek het bestuur passend om, wanneer er geen expositie plaatsvond, de wanden vol te hangen met voorstellingen uit de vaderlandse geschiedenis. Het initiatief kwam van de leden Cornelis Springer en L. Lingeman, maar het is geen toeval dat de historieschilder Nicolaas Pieneman toen voorzitter van Arti was. Het bestuur vond het noodzakelijk om de meest bekwame schilders de opdracht te verlenen om op een waardige wijze 'de heldendaden onzer voorvaderen te vereeuwigen en alzoo krachtig op de beschaving en den volksgeest te kunnen werken'. Arti voegde de daad bij het woord en legde een lijst aan van maar liefst vijfenzeventig kunstenaars om zo'n reeks samen te stellen. Daaronder bevonden zich nu vergeten schilders, maar ook vermaarde namen als Charles Rochussen, Jozef Israëls en Johannes Bosboom. Deze heren togen aan het werk en produceerden te samen 103 schilderijen. Arti bezorgde hun het doek en de omlijsting.

Kritiek

Op 29 maart 1862 was het zover. Koning Willem III opende in hoogsteigen persoon het eerste gedeelte van de galerij. Dat liep van de prehistorie – dat woest en ledige land – tot 1588. Zijne hoogheid mocht bij die gelegenheid ook de catalogus in ontvangst nemen, een fraai boekwerk geschreven door W.J. Hofdijk. In 1866, toen Arti vijftienvintig jaar bestond, werd het tweede deel geopend, al waren toen nog niet alle schilderijen klaar.

foto Wim Nienhuis, reproductie George Maas

Anoniem, Spotprent uit de *Nederlandsche Spectator* op de verkoop van de Historische Galerij (1895), litho

Foto Wim Nienhuis, reproductie George Maas

Het bleek een succes, niet in de laatste plaats omdat er een boek met reproductieprenten werd gepubliceerd met begeleidende teksten van Jacob van Lennep, Willem Moll en Jan ter Gouw. In 1872, toen Arti ook op drie zondagen was geopend en de toegang tot 5 cent was verlaagd, opdat het ook 'voor den werkman' betaalbaar werd, kwamen er zo'n tweeduizend bezoekers per dag. Maar het succes was niet blijvend en dat had verschillende oorzaken. Er kwam kritiek op de keuze van de historische voorstellingen, want de geschiedwetenschap stond niet stil. Met name de historicus Fruin vond dat historische afbeeldingen alleen op basis van ooggetuigen hun waarde hadden. Ook werd er aan het beeld van het historisch heldendom geknaagd. Daar kwam nog bij dat de trant van schilderen met zijn romantische stijlkenmerken en vele theatraal uitgebeelde figuren ouderwets gevonden werd. Een nieuwe generatie kunstenaars zag niets meer in de onstuimige heldendaden van weleer en koos voor een veel persoonlijker manier van schilderen en voor onderwerpen niet uit een gloedvol verleden, maar uit de alledaagse werkelijkheid. De publieke belangstelling nam af en de galerij werd minder vaak opgesteld, voor het laatst in 1889. De lijsten waarin de schilderijen waren gevat, verkeerden volgens het jaarverslag van dat jaar in een 'uiterst deplorabelen toestand'. Restauratie zou minstens 6000 gulden kosten. En het bestuur vond dat de galerij 'moeielijk als een voornaam artistiek geheel' kon worden beschouwd. Sterker nog, van de oorspronkelijke bijdragende schilders bezat er geen 'eene onverdeelde sympathie' voor de galerij.

Verspreid

De sociëteit zat nu dus opgescheept met twee omvangrijke schilderijenseries die volledig uit de tijd waren geraakt, die van De Vos en de eigen Historische Galerij. Ze verdwenen beide uit het zicht en werden in 1895 samen met nog een aantal los daarvan staande schilderijen, tekeningen en beeldhouwwerken verkocht. De opbrengst ging naar het Weduwen- en Wezenfonds. De koper was de Londense kunsthandelaar H. Koekkoek, die er 17.500 gulden voor neertelde. Die verkoop ging niet zonder slag of stoot, er waren protesten en enkele leden zegden zelfs hun lidmaatschap op. Het volgende jaar bofte Koekkoek. Twee Amsterdammers, D. Franken Dzn. en P. Langerhuizen Lzn., kochten de serie De Vos terug en schonken haar aan de gemeente Amsterdam. Deze serie is bewaard gebleven en berust tegenwoordig in het depot van het Amsterdam Museum. De tweede historische galerij, die van Arti, werd gekocht door de Haagse kunsthandelaar H.G. Tersteeg en doorverkocht aan J.C. van Hattum van Ellewoutsdijk te Den Haag voor 100.000 gulden. Hij gaf de schilderijen in bruikleen aan de gemeente Amsterdam, maar na Van Hattums dood werden de werken verdeeld onder zijn erfgenamen, die ze later gedeeltelijk veilden. Zo raakten ze verspreid en deels onvindbaar. Een indruk van die galerij kan men alleen nog krijgen uit de reproductieprenten in het vierdelige boek *Nederlands Geschiedenis en Volksleven in schetsen* (Leiden 1869-1872). En natuurlijk uit het schilderij in het trappenhuis.

Met dank aan Antoinette Frijns

Het welluidendste van Arti

tekening Mathilde muPe

foto HeImi Wakkie

Gezamenlijk eten in de sociëteit, maart 2024

Arti is meer dan beeldende kunst, biljart en bier. Arti heeft ook veel noten op haar zang: het Artikoor. Wekelijks komt het koor bij elkaar en regelmatig laat het koor zich binnen en buiten Arti horen.

Er waait een frisse wind door het Artikoor. Een nieuw bestuur heeft de taken van de voorgangers overgenomen en de nieuwe dirigent, Miranda Driessen, draagt vol vuur haar enthousiasme over op de zangers. Daarom is er ook weer plaats voor nieuwe leden.

Artileden, zowel kunstenaars als kunstlievende leden, zijn welkom, evenals hun permanente introduce(e)s. Elke woensdagavond wordt er van 18.00 tot 19.30 uur gerepeteerd in de tentoonstellingsruimte boven. Daarna wordt er gezamenlijk aan één lange tafel gegeten in de sociëteit. Op andere dagen kunnen de leden thuis hun partijen oefenen via de website www.artikoor.nl. Wie interesse heeft of meer informatie wil, wordt uitgenodigd een mailtje te sturen naar secretariaat.artikoor@gmail.com of kan telefonisch contact zoeken met de nieuwe secretaris Helmi Wakkie, 020-6944601. (HW/CH)

Bij de dood van Peter van Hugten (1949-2023)

'Waarom ben ik niet uitgenodigd...?!'

Een grafoloog kan handtekeningen en handschriften duiden. Wat voor iemand was dat die die handtekening zette of die tekst schreef? Kan een grafoloog ook tekeningen duiden – niet aan de hand van de inhoud van die tekeningen, maar aan de hand van de tekenstijl?

tekst Bob Polak

tekeningen uit: Bloot, 2010

Wie het werk ziet van Peter van Hugten en het vergelijkt met dat van bijvoorbeeld Peter van Straaten, beseft dat er sprake is van twee heel verschillende tekenstijlen. Beiden tekenden bijvoorbeeld over erotische onderwerpen, maar hoe anders ging Peter van H. te werk dan Peter van S.!

Maar er is meer. Ik ben geen kenner, maar ik kan wel zien dat Peter van Hugten verschillende tekenstijlen beheerste. Hij heeft tientallen jaren getekend voor de economiepagina van *de Volkskrant* en dat gebeurde vaak in een zware, 'logge' stijl. Ook al waren die prenten, zoals zijn meeste werk, niet gespeend van humor, ze waren niet mijn favoriete tekeningen. Zijn meer vrije werk was een stuk lossier en lichter. Dat sprak me meer aan. En de tekeningen die hij jarenlang voor *Articula* maakte bij de columns van Roelof van Gelder en Frans Lasès waren wéér anders. Elk medium leek bij hem een tekening te krijgen in een stijl die bij dat medium hoorde.

Peter van Hugten heeft ongelooflijk veel tekeningen voor de covers van andermans boeken gemaakt, om over het aantal illustraties maar te zwijgen. Vreemd genoeg is er maar weinig van hem alleen gebundeld. In zijn boek *Bloot* kun je zien hoe buitengewoon geestig hij vaak was. Terwijl in bundels als *Aanstoot* en *Nastoot* van Peter van Straaten bij wijze van spreken 'alles' was te zien, liet Peter van Hugten qua erotica gelukkig nog het een en ander aan de fantasie van de kijker over. En dat was heel vaak om te lachen. Peter van Straaten leek taboes te willen doorbreken, Peter van Hugten was dat stadium allang voorbij.

Hij was een betrekkelijk kleine man met een hoge stem die bovendien behoorlijk bekakt was. Zoiets vinden we in Amsterdam natuurlijk heel erg leuk. Iemand die heel bekakt praat, maar in werkelijkheid helemaal niet bekakt is! Dan denk je als Amsterdammer al gauw dat die malle spraak een gimmick is, iets wat iemand zich heeft aangeleerd, maar dat was bij Peter van Hugten niet het geval. Hij sprak nu eenmaal zo en hij was niet van plan om dat te gaan veranderen.

Hier was sprake van een eigenzinnige man. Hij weigerde met een computer te werken. E-mail? Daar deed hij niet aan. Contact met hem verliep via de telefoon of per brief. Ontving je een brief van hem, dan was die altijd voorzien van een originele tekening die hij speciaal voor jou had gemaakt. Hij lag dubbel van het lachen om mijn interview in *Articula* met het bestuur van het Drs. P-Genootschap: de heren Vic van de Reijt en Ivo de Wijs hadden geweigerd op mijn vragen te antwoorden, waarna het interview hier dus (dus!) met alleen mijn vragen, maar zonder antwoorden verscheen. Dat was ook de mentaliteit van Peter van Hugten. Hij sprak van een interview op *Barbarber*-niveau.

Op mijn verzoek illustreerde hij voor MatchBoox vier kattenliedjes van Annie M.G. Schmidt. Dat was heel veel werk en dat werd heel slecht betaald. 'Ik kan er nog geen pakje kauwgom van kopen!' was zijn reactie, maar hij was half beledigd toen we een verkoop-expositie organiseerden met werk van beeldende kunstenaars die aan het tijdschrift *De God van Nederland* waren verbonden. Daar had hij ook bij willen zijn, terwijl dat helemaal niet werd betaald. 'Waarom kreeg ik geen uitnodiging? Hoe kun je dit in godsnaam weer goedmaken?!' klaagde hij – met die stem dus.

Vanaf dat moment werkte hij aan elk nummer van *De God van Nederland* mee en was hij bij bijna elke presentatie voor de directe medewerkers aanwezig. Op 17 september 2018 schreef hij me: 'Omdat ik bij de presentatie van nummer 17 in *De Engelsche Reet* niks gedronken heb, daar ik de dag daarop nuchter voor een jaarlijkse medische controle diende te verschijnen, zou ik bij de presentatie van het komend nummer graag nu reeds een dubbele portie drank willen bestellen.' Eind vorig jaar zouden we in Arti afspreken, we wilden nog eens iets samen ondernemen, hij verdiende op zijn minst een bundeling uit zijn werk, maar toen was hij op 17 december ineens dood. Of er nog ooit zo'n bundeling verschijnt weet ik niet, maar bij voldoende belangstelling wil ik wel alle getekende brieven en briefkaarten die hij me in de loop van de jaren stuurde in boekvorm uitgeven. Dat moet een mooi gebonden boekje worden, de tekeningen in de originele kleuren, wellicht ook met zijn handgeschreven teksten erbij. Tja, hoeveel moet zoiets gaan kosten? Heb je belangstelling, stuur me dan even een e-mail (via bpolak@xs4all.nl).

Het geheim van de meesters

Samenwerking als creatieprincipe

Jos Houweling en Anne Verhoijzen tonen vanaf 2 mei in de ArtSpace tekeningen en collages waarbij tegelijkertijd een boek gepresenteerd wordt. Ook organiseren ze onder de titel '1 en 1 is 1' een grote tentoonstelling met 54 deelnemers op de bovenzalen, die op 17 mei opent.

tekst Hans Kuiper

foto's Josje Crince Le Roy

Een middag in Arti et Amicitiae, geroezemoes op de achtergrond, een biljarter doet verwoede pogingen om caramboles te maken. Ik praat met Jos Houweling en Anne Verhoijzen, die de komende weken prominent aanwezig zullen zijn in de vereniging. 'Samenwerken' vormt een belangrijk uitgangspunt in hun benadering.

Waarom vinden jullie samenwerking zo belangrijk, kunstenaars zijn toch vaak individualisten?

Jos: Wij hebben samenwerking ontdekt, we hebben elkaars werk gezien, ik ben op ateliervisite geweest, toen heeft zij een tekening van mij gemaakt, die heb ik op de computer bewerkt en dat was heel prettig om te doen. Samen maken we iets beters dan alleen.
Anne: Het werken samen is sterker dan wanneer je iets alleen maakt, we durven elkaars beelden aan te raken. Kunstenaars vinden het moeilijk als er iets met hun beelden gebeurt, wij hebben een onuitgesproken afspraak, ik maak een tekening en stuur die naar Jos of omgekeerd, Jos werkt in de computer, ik werk met de hand.

Je overwint je eigen ego in het creatieve proces?

Anne: Het is langzaam een beetje je ego uitgenomen, zegt Sacha Bronwasser, zij schreef een voorwoord voor een van de boeken en doet een openingstoespraak op 2 mei, dan verschijnt ons nieuwe boek: 'AJ 13'.

Jos Houweling en Anne Verhoijzen

Er hangt ook een werk op de schouw, is dat op dezelfde wijze ontwikkeld?

Jos: Het is een print. Het begon met een fotocollage van mij met twee personen, een man en een vrouw, daar zijn stukjes tekening van Anne op geplakt, de man is gebleven zoals hij was, de vrouw is langzaam verdwenen, ze hebben kleren gekregen die uit verschillende tekeningen komen, Anne vond de achtergrond te vlak, daar wordt over gepraat, er kwamen nog twee personen bij, in elke collage zit een verhaal, soms is het heel ingewikkeld, soms minder.

Aan de hand van enkele afbeeldingen in een van de boeken legt Jos hun werkproces uit. Het blijkt een heen en weer sturen van bewerkingen, totdat er een eindbeeld is ontstaan. Kopiëren speelt daarin ook een rol, maar dat is 'het geheim van de meesters'. Jos heeft een fascinatie met oude, zelfs vooroorlogse foto's, Anne had daar in het begin een hekel aan en begon ze te beschilderen en er teksten op te schrijven, daarna is Jos weer een kleur gaan veranderen. *Anne:* Ik word dan uitgedaagd om over de ergernis van de oude beelden heen te stappen.

Geheimpjes

Wat trekt jou in de oude beelden, Jos?

Jos: Ik vind daarin een zekere abstractie, ze zijn statischer, gereserveerder, mensen poseren, kijken je aan, niet dat snapshotgedoe. Ik vind het prettig als mensen er portretachtig op staan.'

Anne: Dat hebben we ook gedaan bij het werk op de schouw, je ontkomt niet aan die blikken als je hier binnenkomt. Ik denk dat mensen elkaar heel weinig aankijken, er is heel weinig contact, bijvoorbeeld in de trein of op de fiets.'

Dat is dan toch een soort anoniem universum waar je doorheen gaat. Je hebt op een ander niveau toch vrienden, familie, je partner, je hebt toch verschillende diepten van contact?

Anne: Ik ben altijd in de wereld. Ik vind het heel prettig als mensen 'Goedemorgen' zeggen of 'Je veter zit los', ik noem maar iets, maar ik ben natuurlijk niet van 1990 (Anne bedoelt het geboortjaar van latere generaties, HK).

Heb je dat zien veranderen, is dat nu anders?

Anne: Dat is echt heel anders nu, maar ik zeg nog steeds 'Uw rits staat open', als ik dat zie.

Jos blijkt heel veel boeken te hebben gemaakt, het afgelopen jaar al drie stuks. Anne werkt ook aan een boek met eigen tekeningen. Ik sla een meegenomen boek open en mijn oog valt, toevalligerwijze, op een poes of tijgertje.

Ik zie een poes met een mensengezigtje. Vinden jullie overeenkomsten tussen bepaalde mensen en bepaalde poezen?

Jos: Nee, zover zijn we nog niet, wel met honden heb je dat, hè, met honden is dat gemakkelijker.

Anne: We waren in Griekenland op een eiland: witte huisjes, blauwe stoeltjes, blauwe zee. We waren er in het najaar, weinig toeristen, en toen zagen we op eens al die poezen lopen en Jos zei: Maak eens wat foto's van die poezen.

In het 'AJ 13'-boek dat Anne en Jos me dan meer in detail tonen, vallen me enkele teksten op: 'Schoonheid in de kunst is de korst om het brood' en 'Schoonheid houdt de kunst en het leven bij elkaar'.

Jos: Ja, dat is een discussie.

Anne: Dat is ons gesprek.

Zit er een dagboekelement in?

Jos: Nee, Anne woont in Weesp en ik in Amstelveen, ze lijdt enigszins aan slapeloosheid en tekent 's nachts. Het resultaat stuurt ze me dan in de ochtend toe, dan denk ik soms: Wat moet ik hiermee?, maar in de loop van de dag doe ik er dan iets aan, ben ik er blij mee en stuur ik haar mijn verandering terug. Het is een soort golfbeweging die doorgaat, we sturen wat en dat vraagt om een reactie.

In de ArtSpace komt een tentoonstelling naar aanleiding van het boek. Jos en Anne hangen er de muren vol met kleine ingelijste detailfoto's uit het boek, die je kunt kopen. De foto's kosten 40 euro en dan is het boek gratis.

Jos: Bij de tentoonstelling '1 en 1 is 1' op de grote zalen zijn kunstenaars op een willekeurige manier door loten aan elkaar gekoppeld.

Anne: Het is de bedoeling dat ze samen een werk maken, boven zichzelf uitstijgen, wij doen dat ook, we stijgen boven onszelf uit door onze samenwerking.

Keuzes

Jos: We waren zo tevreden over ons eerste boek en over onze samenwerking, dat we zeiden: We gaan een grote tentoonstelling maken, we gaan daar zelf hangen en nodigen andere kunstenaars uit. Het was zo ingewikkeld om het te organiseren dat we zelf niet meer meedoen.

Jos en Anne zijn nu de curatoren van de tentoonstelling op zaal, waar uiteindelijk 54 kunstenaars aan meedoen.

Hoe zijn jullie tot die 54 kunstenaars gekomen?

Jos: Dat is een beetje gegroeid, eerst dachten we aan veertig.

Anne: Jos is van veel (...) we hebben samengewerkt met CBK Zuidoost, het Sandberg Instituut en de afdeling VAV van de Rietveld Academie. Mensen die naar ons toe kwamen, lieten we niet meteen meedoen. We hadden op 19 januari 2024 de eerste ontmoeting in de gymzaal van de Rietveld, toen waren er kunstenaars die zeiden: Ja, maar dan ben ik op reis, kun je me niet per mail mijn partner sturen? Maar mensen die niet naar die informatiebijeenkomst kwamen, konden niet meedoen.

Het blijkt dat de subsidieaanvraag van Jos en Anne afgewezen is. De kunstenaars moeten nu samen afspraken maken over de verkoop, omdat ze samen een werk moeten maken. Daar bemoeien Jos en Anne zich niet mee. Jos heeft gewerkt als docent en afdelingsleider op de Rietveld Academie en later als directeur van het Sandberg Instituut. Hij had een inkomen en maakte boeken.

Anne: Jos heeft enorm veel boeken gemaakt, die zouden eigenlijk allemaal eens tentoongesteld moeten worden, zoals het 700-centenboek over straatmeubilair, woonboten, plantenbakken, naambordjes in Amsterdam, een boek uit 1975.

Jos: Amsterdam bestond in 1975 zevenhonderd jaar, dat onderwerp werd mijn eerste boek. Dit boek blijkt te zijn verkocht aan het Centre Pompidou in Parijs. 'Het Amsterdam Museum had geen belangstelling, ik heb het twee keer aangeboden, ik had het wel willen geven, de originele foto's', aldus Jos.

Komt er ook een boek of een prospectus bij '1 en 1 is 1'?

Jos: We weten pas bij de opbouw welke werken er komen, dus nee. Er komt videowerk, geluidswerk, er komen schilderijen en ruimtelijk werk.'

De ruimte die de deelnemers krijgen is bekend, maar ook daarover moest geloot worden. Later zijn alle werken te zien op de tentoonstelling en de website www.1en1is1.nl. Het toevalselement vinden Jos en Anne heel belangrijk.

Jos: Er is altijd toeval in de kunst, sommige mensen hebben er een goed gevoel voor, het is in de kunst, maar ook in het leven een belangrijk element. Het is een gevoeligheid.

Anne: Hoe gevoeliger je in het leven staat, hoe vanzelfsprekender dingen je toevallen, je kunt toeval sturen.

Jos: Je kunt het toeval ontmoeten, je kunt situaties ontmoeten.

Hoe hebben jullie elkaar ontmoet?

Anne vertelt over eerdere projecten, zoals Splitzij, 'Vier mannen en een tafelkleed', waarbij ze mannen aan het borduren wist te krijgen. Die performance hield ze in een etalage van de Bijenkorf en op de Kunstvlaai, daarvan was Jos directeur. Ook Jos werd aan het borduren gezet. Dat project was een groot succes, de bordurende mannen maakten haar bekend op radio en tv. Het blijkt dus dat ze veel meer projecten gedaan heeft waarbij samenwerken centraal staat. Toen was ze nog geen beroepskunstenaar, ze werkte in de gezondheidszorg en als yogalerares. Na de ontmoeting met Jos besloot Anne zelf aan het Sandberg Instituut te gaan studeren. Dat was het begin van een vriendschap en van hun latere professionele samenwerking.

De boekpresentatie van 'AJ 13' is op 2 mei in de Art-Space in Arti et Amicitiae. Het project op de bovenzaal '1 en 1 is 1' opent op 17 mei en loopt tot en met zaterdag 28 juni.

Het hele interview is te beluisteren op radioneverno.nl

www.1en1is1.nl
www.joshouweling.nl
www.verhoijzen.com

Uit de archieven

Gezicht op Wittenburg door H.W. Jansen

Gezicht op Wittenburg door H.W. Jansen

Bij de verbouwing van het Maatschappijgebouw in 1893 vielen vooral de nieuwe fraai bewerkte schoorstenen en decoratieve schilderijen op. Boven de schouw in de biljartzaal van de sociëteit werd het grote schilderij Gezicht op Wittenburg van de hand van H.W. Jansen (1855-1908) geplaatst. Jansen was tijdens de verbouwing lid van de commissie over de gebouwen.

tekst Antoinette Frijns
 foto's Wim Nienhuis,
 reproductie George Maas

Het verdwenen schilderij

Toen in 1947 na de bevrijding de sociëteit weer in gebruik werd genomen, was er enig herstelwerk noodzakelijk. Harm van Beek informeerde bij het bestuur waar het schilderij Gezicht op Wittenburg, dat in de betimmering boven de schouw had gezeten, was gebleven. Bij het slopen van de betimmering was gebleken dat het schilderij in zeer slechte staat verkeerde. Vermoedelijk was er tijdens de werkzaamheden doorheen gestoken. Het was op meer plekken gescheurd en buitengewoon vuil. Wel had een Artlid het schilderij intussen belangeloos schoongemaakt en gerestaureerd. Het bestuur overwoog het schilderij niet meer terug te plaatsen, maar het te laten inlijsten en op te hangen in de hal, omdat het minder goed paste bij de kunstopvattingen van die tijd. Hesterman bepleitte dat het schilderij weer op zijn oude plek zou terugkeren.

Sluyters ondersteunde de opvatting van het bestuur. Volgens hem miste het schilderij alle eigenschappen van een decoratief werk en 'wanneer in vroeger tijden men het inzicht hiertoe miste, behoeft men niet ten eeuwige dagen deze fout te bestendigen'. De vergadering vond inlijsten te duur en het schilderij werd weer op zijn oude plek teruggeplaatst.

Niet verdwenen, maar weggemoffeld

Daar zit het nog steeds, maar afgedekt met een hardboardplaat. Afwisselend hangen op die plaat nu werken van hedendaagse kunstenaars. Had Sluyters weer zijn gelijk gekregen.

Bronnen: Notulen bestuursvergaderingen 1947; jaarverslagen; *Een Vereeniging van ernstige kunstenaars en Artacula* 4. Vermelding op pag. 598 van *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 4 (1894) VII, het schilderij behoorde toe aan Arti.

Boven de schouw het schilderij Gezicht op Wittenburg en links en rechts daarvan schilderijen uit de Historische Galerij, 1988

Hendrik Willibrord Jansen (1855-1908) genoot zijn opleiding aan de Rijksacademie in Amsterdam. Hij schilderde in impressionistische stijl vooral riviergezichten met schepen, scheepswerven en havens. Zijn werk bevindt zich in musea en particuliere collecties. Tijdens zijn leven trok hij veel belangstelling en publiciteit. Door nieuwe stromingen in de schilderkunst raakte hij later op de achtergrond. Jansen was van 1875 tot 1908 lid van Arti en bekleedde een aantal jaren functies in het bestuur en commissies. Ook nam hij regelmatig deel aan Arti's ledententoonstellingen. Als eerbetoon hingen er op de tentoonstelling van 21 februari-14 maart 1909 postuum vijftien schilderijen van hem; drie ervan zijn toen verkocht.

Overwegingen bij een gedenkwaardig gebeuren

Het Maatschappijgebouw en de panden van Arti

Op woensdag 21 maart was er een bijzonder moment, toen het hoogste punt van de restauratie aan de voorgevel van het Maatschappijgebouw was bereikt. Daar moest op gedronken worden.

tekst Ria Stork

foto's Josje Crince Le Roy

tekeningen Mathilde muPe

Ik herinner me een ander moment in 1990, toen de replica's van de vier twee meter hoge houten muzen, in 1855 gemaakt door Frans Stracké, weer op de gevel werden geplaatst. Zeker vijftig jaar hadden ze er niet gestaan. In 1963 zijn ze van de gevel gehaald om te worden gerestaureerd door Piet Kuster, hij deed er acht jaar over en een voor een kwamen ze terug in de sociëteit. In 1989 werden er vier sponsors gevonden die, passend bij hun bedrijf, een replica van een van de muzen lieten maken van gepatineerd brons. Hun namen staan in de kleine koperen plaatjes onder op de sokkel van de beelden in de sociëteit. Bij het plaatsen van de beelden in 1989 werden ze aangelicht door de gemeente, helaas nu niet meer, maar misschien komt dat weer. Het pand, Rokin 112, is het zeker waard.

Rokin 114 heeft een lijstgevel en is nu ook een Artipand, in 1997 aangekocht door de stichting Arti Monumenten, die hetzelfde bestuur heeft als het WWF van Arti. Na de aankoop was er aan de voorzijde een galerie en in het achterhuis de rooksalon. Nu wordt de voorzijde verhuurd en is achter de Art-Space. Op de eerste etage zit nog de Koninklijke Maatschappij tot Redding van Drenkelingen, de vorige eigenaar van het pand, een in 1767 opgerichte stichting met een historische zaal, die nog steeds aanwezig is. De stichting kocht het pand in 1850. Verder is er nog een opslagruimte van Arti. De tweede etage wordt verhuurd als woning.

De hoek van het Maatschappijgebouw heeft veel functies gehad, maar werd uiteindelijk verhuurd. Vanaf de jaren zestig tot 1980 zat er antiquariaat Pfann en later diverse huurders. De meest bijzondere huurder was Manna, vooral 's avonds was het de moeite waard om even de etalage te bekijken, want dan liepen de muizen te snoepen van het brood. Nu zit er G-Star.

Om de hoek ligt Spui 1, voorheen Kalverstraat 135, een pakhuis uit de eerste helft van de achttiende eeuw met een tuit- of puntgevel. Ooit was beneden een deel van de modezaak Sikkes, de winkel liep door naar Spui 3, voorheen Kalverstraat 137. Toen de modezaak stopte, kwam op Spui 1 de Artigalerie en op nummer 3, een pand uit ongeveer 1760 met een klokgevel, restaurant El Rancho. De galerie zal er circa tien jaar bestaan hebben, nu huurt El Rancho ook dit deel. Op de eerste etage, Spui 1A, lag tot 1996 de dienstwoning. Op de tweede etage een werkplaats, veel jaren het hok van Minne genoemd, verder de grafiekzaal en de doorloop naar de grote tentoonstellingszaal. Via de werkplaats kon je naar een zolder.

Het pand hoek Spui-Kalverstraat was tot midden jaren zeventig ook van Arti. Er werd echter besloten het te verkopen. Toen het gesprek van de dag in de sociëteit: het pand zou voor 300.000 gulden zijn verkocht en een aantal weken later voor het dubbele doorverkocht.

De panden in de Kalverstraat 141, 143 en 145 zijn eveneens eigendom van Arti, 143 is een monument met een klokgevel in Lodewijk XV-stijl, een kuif en een kalf in top. In de Kalverstraat was vroeger een kalverenmarkt. Het laatste pand op nummer 145 is uit het derde kwartaal van de achttiende eeuw en heeft ook een klokgevel.

Boven diverse panden in de Kalverstraat zijn woningen gerealiseerd. In 1997 kwam er via het pand Spui 1 een entree naar de achterkant van de panden in de Kalverstraat. Door een soort trapenhuis kreeg men toegang tot de diverse woningen. Bij de feestelijke opening werd er in dit 'straatje' een bordje geplaatst met de naam Artistraat.

Zelf heb ik tweeëndertig jaar in een Artipand gewoond, van 1970 tot 2011 was ik werkzaam bij Arti.

Kunstruimte 411 presenteert Lentosalon

Hans Kuiper en Tiny Domingos presenteren tot 3 mei een lentosalon met kunstenaars uit Amsterdam en Berlijn in de Amstelkerk op het Amstelveld. Kuipers en Domingos begonnen hun samenwerking in 2011 in Berlijn. Zij richtten een kunstenaarsinitiatief op en organiseerden verschillende tentoonstellingen als onderdeel van 'Kolonie Wedding', een van de oudste verenigingen van door kunstenaars gerunde ruimten in Duitsland. Na zijn terugkeer naar Nederland zet Hans zijn activiteiten in Haarlem en Amsterdam voort. Naast Hans Kuiper neemt ook Artid Arjan van Amsterdam deel aan deze lentosalon.

Jan Theun van Rees en Jacqueline Kooter

RUIMTE EN KWETSBAARHEID

In een industrieel monument in Amsterdam-Oost bevindt zich het atelier van Jan Theun van Rees en Jacqueline Kooter. Beide kunstenaars werden opgeleid als kunstschilder, maar in de loop van de tijd verschoof de focus naar andere media. In hun gedeelde atelier spreek ik met de twee kunstenaars over hun werk en inspiratiebronnen.

tekst Vivian Mac Gillavry
foto's Terra Bruno

'Ik begon ooit met foto's maken ter inspiratie voor mijn schilderijen,' vertelt Jan Theun. 'Maar fotografie werd steeds belangrijker en ik merkte hoe ik me helemaal kon uitdrukken in dat medium. Daardoor verdween de noodzaak om te schilderen.'

Jan Theun richt zich in zijn werk op de perceptie van de ruimte om ons heen. Zo maakt hij foto's van ruimtes die doorgaans onopgemerkt blijven. 'Verborgene ruimtes' zoals hij ze noemt. Soms manipuleert hij met gordijnen en doeken de lichtinval in bestaande ruimtes en legt daarmee de aandacht op de ruimtelijke kwaliteiten. Andere keren bouwt hij de ruimte zelf. Die ruimtes worden nooit als ruimte of installatie geëxposeerd. De ruimtes bestaan dus enkel op het moment dat Jan Theun ze bouwt en de foto is het enige 'bewijs' dat de ruimte er ooit was.

Jan Theun van Rees, 'Ruimte' (foto collectie Van Rees en Kooter)

Verwarring

'Verborgene ruimtes hebben altijd mijn interesse gehad,' vertelt Jan Theun. 'Ik begon met het fotograferen van de kruipruimte onder mijn atelier. Dan stelde ik mijn statief daar op en met een zaklamp maakte ik streken van licht die ik vastlegde. Ik vond het interessant om te zien hoe mensen reageerden op die foto's. Dan vertelde ik ze: Je kijkt nu naar de ruimte waar je bovenop staat. Er leek dan een soort kortsluiting te ontstaan, want ze konden de ruimte waar ze naar keken niet verbinden met de ruimte waarin ze zich bevonden. Die verwarring vond ik interessant.'

Maar de verhouding tot zo'n foto en die verborgene ruimte werd voor Jan Theun vooral interessant als het om locaties ging die mensen kenden. Via Jacqueline, die op dat moment bij de Stadschouwburg werkte, kreeg hij de kans om daar in de kruipruimtes te fotograferen. 'Ik fotografeerde verborgene ruimtes, maar ook ontmantelde ruimtes. Tussen 2003 en 2012 heb ik in Amsterdam veel musea en theaters die verbouwingen ondergingen of gesloopt werden gefotografeerd. Van Carré tot het Stedelijk Museum. Die foto's tonen de ruimtes in ontmantelde staat en daarmee dingen die niet meer zichtbaar zijn.'

Jan Theun van Rees

Toen de muren weer waren afgewerkt, lieten alleen de foto's nog zien wat er zich onder de 'glanzende buitenlaag' bevindt.' Al pratende concluderen we dat het woord 'ruimte' een vrij abstract concept is dat voor verschillende mensen verschillende dingen kan betekenen. Van mentale ruimte of juist leegte tot de ruimte waarin je je bevindt terwijl je dit leest.

Grenzen

'De essentie van een ruimte is voor mij, in tegenstelling tot wat je voelt, gedefinieerd door de begrenzing. Juist door de beperking. Als er geen begrenzing is, is er ook geen ruimte.' Hij legt uit hoe een muur de ruimte van een kamer begrenst en definieert en daarmee ook de ruimte aan de andere kant van de muur. Die twee ruimtes zijn met elkaar verbonden.

'Zoals we hier nu zitten in ons atelier, ervaren we de werkelijkheid tot aan de muur. Thuis doe je dat ook. Dan zit ik bijvoorbeeld op de bank en weet ik dat de burens van hun bank tegen dezelfde muur hebben staan. Dus ik zit misschien 20 centimeter van mijn buurvrouw vandaan. Maar daar kun je je bijna geen voorstelling van maken. Dat fascineert me.'

Een andere interesse die Jan Theun in zijn foto's toont, is het grensvlak tussen binnen en buiten. De vensterbank is bijvoorbeeld zo'n grensvlak. In 2012 werd hij uitgenodigd om een project te doen over een buurt in Zaanstad en legde hij dit voor het eerst vast. Toen hij aankwam om te fotograferen, viel het contact maken met de buurt een beetje tegen, doordat vrijwel alle de bewoners van het flatgebouw hun ramen hadden bedekt met lappen stof en gordijntjes. 'Toen ben ik die gordijntjes maar gaan fotograferen, waarin de ramen de buitenwereld bleken te weerspiegelen. Zo zag je een stukje van het afgeschermd binnens en een reflectie van de wijk buiten, waardoor je alsnog een heel mooi beeld van de buurt kreeg.'

Samenwerken

Hoewel de twee kunstenaars hun atelier delen en een relatie hebben, werken ze weinig samen aan projecten. 'Af en toe assisteren we elkaar met een werk,' vertelt Jacqueline. 'En we hebben in 2013 één keer samen geëxposeerd, in Amerika. Ook helpt Jan Theun mij soms bij het maken van foto's van mijn werk of help ik hem bij het opbouwen van een ruimte. Wie weet, gaan we in de toekomst nog eens echt samenwerken aan één werk.'

Jacqueline Kooter

Jacqueline, die dus ook als schilder is begonnen, werkt inmiddels als mixed-media kunstenaar. Ze schildert, tekent, maakt levensgrote installaties en 'omgevings-sculpturen', zoals Jacqueline ze noemt. Daarbij werkt ze veel met papier. Ook werkt ze met bewegend beeld in haar animatie- en stop-motionfilms. Hoewel ze verschillende media gebruikt, komen dezelfde thema's in haar werk terug: vergankelijkheid, kwetsbaarheid en afscheid.

Jacqueline Kooter, installatie 'Urban Oasis'
(foto collectie Van Rees en Kooter)

'Wat ik belangrijk vind in mijn werk, is dat ik alles met de hand maak. Alleen het monteren van films doe ik digitaal. Maar alles wat je in de films ziet, is afzonderlijk getekend of geschilderd op papier of gefilmd in de natuur. Ik werk vervolgens met heel veel lagen over elkaar heen en bouw zo mijn films op. In mijn werk komt een poëtische kant naar voren, maar er zit vaak ook een beetje een dreigende ondertoon in. Daarin komen ook die kwetsbaarheid en vergankelijkheid terug. Zelfs in het materiaal dat ik gebruik zit die thematiek: papier is ook kwetsbaar.'

Wie het werk van Jacqueline live wil bekijken, kan op dit moment haar installatie zien op perron 3/4 van het NS-station Amsterdam RAI. In opdracht van Polderlicht en de NS maakte ze in de voormalige wachtruimte een grote installatie genaamd 'Urban Oasis', die is opgebouwd uit papier. Het is een doorlopende installatie waar ze steeds nieuwe onderdelen bij maakt en die ze elke keer op een andere manier opbouwt, aangepast aan de ruimte waarin deze wordt getoond. Door de ramen van de wachtruimte kan de installatie vanuit verschillende hoeken worden bekeken. De installatie is 24 uur per dag te bezoeken tot en met juni.

'Af en toe assisteren we elkaar met een werk'

Organisch

Jacquelines werk verwijst veel naar de natuur en naar organische en landschappelijke vormen. Ook haar werkwijze omschrijft ze als organisch. Het ene komt uit het andere voort, maar het is wel aan elkaar gelinkt. 'Film is dan wel 2D, maar als ik aan films werk, denk ik toch ruimtelijk. Dat helpt me vervolgens ook weer na te denken over mijn installaties. Wanneer ik in welk medium werk, is afhankelijk van verschillende factoren. Alleen voor het maken van een film moet ik echt een langere periode de tijd en ruimte hebben, omdat het zo veel werk is. En ik moet altijd een noodzaak voelen om met een bepaald medium te werken, maar ook dat gaat eigenlijk organisch. Zo ben ik afgelopen periode veel bezig geweest met tekeningen die voortkwamen uit de installatie die ik had gemaakt. Het is allemaal met elkaar verbonden.'

<https://www.onewallaway.com>
<https://www.jacquelinekooter.nl>

Inspiratie en improvisatie

Tekeningen maken

Willem Gorter

Als je zegt dat je tekeningen maakt, elke dag, hoor je vaak de vraag wat je dan tekent; of dat die-en-die, een voor, een vriendin, een kunstenaar van naam, ook tekeningen maakt.

Nu is de vraag waar wat ik teken moeilijk te beantwoorden, omdat de tekening zich voor een groot gedeelte zelf tekent.

Je kunt dat ook een schrijver over zijn boek horen zeggen, een componist over zijn muziekstuk of een schilder over zijn schilderij.

Het creatieve proces verloopt zelden volgens een van tevoren bevestigd plan en toevalligheden zijn vaak zeer welkom.

Tekenen heeft als voordeel dat het een hoge graad van improvisatie toelaat en er is een minimale "afstand" tussen idee en handeling. Het eerste functioneert eerder als motor om de handeling op gang te brengen.

En eenmaal op gang kan er van alles gebeuren, waarbij het denken steeds meer plaatsmaakt voor de intuïtie.

Overbreikbaar zijn daarbij verbonden de twee i's, de inspiratie en de improvisatie; ik vind mijn inspiratie bijvoorbeeld vrijwel direct in de muziek, de "moderne klassieken", de geïmproviseerde en de jazzmuziek, daarnaast in de waarneming van dingen om mij heen, herinneringsbeelden en kunst van allerlei oorsprong.

Een selectie van recent werk is in juli a.s. te zien in de ArtSpace van Gort. Mijn dagelijkse tekening(en) en foto's zet ik nog dezelfde dag op Instagram en Facebook.

Na het Rijksmuseum en de Bijenkorf

Marjolijn Meynen adviseert Arti

'Arti & Amicitiae is een hele bijzondere plek in Amsterdam en Nederland,' mailt Marjolijn Meynen 's avonds na ons gesprek. Ze vervolgt: 'Een historisch pand en een vereniging die al bijna 200 jaar opkomt voor de belangen van de kunst en de kunstenaars. Ik hoop dat ik met mijn adviezen een kleine bijdrage kan leveren om Arti & Amicitiae ook voor de komende 200 jaar te laten floreren en plek en een vereniging te laten zijn waar de kunst (zege)viert. Dat kan door naast traditie ook te vernieuwen, door niet alleen besloten, maar ook open te zijn. En tenslotte niet alleen beschouwend, maar ook ondernemende keuzes te maken. Arti is heel bijzonder, zorg er goed voor als vereniging.'

Camiel Hamans

'Hoe maak ik de organisatie klaar voor de toekomst, vroeg Arti-directeur Mieke Prinse me. Hoe kunnen alle goede doelen waar Arti voor staat, overeind blijven? Ik ben in februari begonnen met gesprekken te voeren, met het personeel, met het bestuur. Ik heb de jaarverslagen gelezen, *Articula* en alles waar ik mijn hand op kon leggen. Eind april zal ik mijn verhaal presenteren: Waar staat Arti, wat is de betekenis van Arti en hoe geven we dat vorm voor de toekomst, rekening houdend met de achteruitgang van het verenigingsleven en met de verwachte moeilijkheden in de kunstsector.'

Cuypers

'Arti is op mij gewezen door Gijsbert van Hoogevest, de architect die de restauratie uitvoert. Wij kennen elkaar uit mijn tijd bij het Rijksmuseum, waar ik van 2008 tot 2016 hoofd Communicatie en Marketing geweest ben. Daarna ben ik binnen de directie van de Bijenkorf tot maart vorig jaar verantwoordelijk geweest voor de marketingstrategie. Nu heb ik een eigen adviesbedrijf op het gebied van marketing en communicatiebeleid, Progrespire. Daarnaast ben ik bestuurslid van De Haar, het grootste kasteel van Nederland, dat Pierre Cuypers, ook de architect van het Rijksmuseum en het Centraal Station, in neogotische stijl op de ruïnes van een eerder oud slot gebouwd heeft.'

Video

'Ik had, toen ik jong was, nooit het idee dat ik in de marketing terecht zou komen. Ik zat op het Vossius Gymnasium en had bijbaantjes in het Concertgebouw, het Stedelijk en het Rijksmuseum. Mijn moeder had belangstelling voor cultuur en nam ons mee naar concerten en musea.

Marjolijn Meynen

foto Dick van der Leeg

Ik dacht er dus over om geschiedenis te gaan studeren, maar mijn moeder overtuigde me ervan dat je om een goede baan te krijgen beter bedrijfskunde kon doen. Dat heb ik in Groningen gestudeerd. Ik vond het vreselijk, niet de stad, maar de studie. Ik heb me er doorheen geworsteld. We waren thuis met ons drieën, mijn moeder, mijn zusje en ik. Geen van ons kon de video aankrijgen. Dus toen ik me in Groningen kon specialiseren, koos ik voor de technologiekant. Toen ik afstudeerde, bestond video echter niet meer. Ik ben afgestudeerd op de vraag hoe je internet kon inzetten voor innovatie.'

foto privécollectie Marjolijn Meynen

'In 2016 was ik in Philadelphia om het Philadelphia Art Museum advies te geven. De grote hoeveelheid kunst op straat, onder meer van Keith Haring, maakte kunstvriendin Jennifer Francis, die toen bij het Museum of Art werkte, en mij zichtbaar blij.'

Kernwaarden

'Na mijn studie wist ik niet wat ik wilde. Ik kon als trainee terecht bij Mars in Veghel en daar ben ik vervolgens gebleven. Ik ben begonnen met de verantwoordelijkheid voor kattenvoer, in het bijzonder voor KAT NAT 400 gram. Daarna ben ik overstapt naar de marketing, dat was veel innovatiever en creatiever. Op een gegeven moment heb ik een headhunter gebeld en gezegd: Deze wereld is toch niets voor mij. Ik wil naar kunst en cultuur. Dat lukt pas, reageerde hij, als je tien jaar ervaring hebt in het bedrijfsleven. Dat heb ik gedaan, maar daarnaast heb ik me als vrijwilliger ingezet voor de Stichting Cultuur + Ondernemen. Ik heb kasteelconcerten georganiseerd en was betrokken bij de Schouwburg Almere. Toen ik tien jaar ervaring had, belde dezelfde headhunter en vroeg of ik interesse had in een baan bij het Rijksmuseum. Wim Pijbes, die toen net directeur was, heeft me aangenomen. Ik ben daar op dezelfde manier begonnen als hier: gesprekken voeren met zo veel mogelijk mensen en ik heb iedereen gevraagd: Waar staat het Rijksmuseum voor? Wat is het waarom, het hoe en het wat? Vervolgens hebben we ons met elkaar, directie en afdelingshoofden, in een workshop gebogen over de identiteit van het museum. Onze uitkomst was: het Rijksmuseum is het Museum van Nederland. We hebben vijf kernwaarden aangewezen: authenticiteit, kwaliteit, persoonlijk, innovatief en eenvoudig. Ze gelden voor alle niveaus, extern, in de communicatie, maar ook intern, in de collectie, in het restaurant, maar ook op de tekstbordjes. Geen geleerde informatie, maar eenvoudige uitleg.'

Naar buiten

'Zo'n veranderingsproces duurt vier jaar, is mijn ervaring. We begonnen in 2009 en waren in 2013 klaar. Bij Arti zal het ook tijd kosten. Het lukt je niet binnen een paar maanden om meer jonge leden en jongere kunstlievende leden van tussen de 35 en 55 jaar te interesseren. Je moet als vereniging meer open worden, ondernemend en vernieuwend. Het is mijn taak om de bestuursleden tools in handen te geven waarmee ze kunnen vaststellen waar ze naar toe willen. De identiteit van Arti, die nu erg gericht is op de schepper, de creator, moet mijns inziens breder worden. Van oorsprong heeft Arti een beschermend karakter. Dat mag niet verloren gaan, want kunst kan niet zonder bescherming en zorg, maar als je schepper wilt zijn, moet je ook naar buiten treden. Arti moet, denk ik, op twee sporen verder. Naar binnen zal de nadruk blijven liggen op de zorg, maar Arti moet zich tegelijk ook naar buiten tonen. De vereniging moet toonaangevend zijn. Arti is een pareltje in de stad. Die parel moet uit de schelp.'

AEMULATIO of 75 jaar kunst met Franck Gribling

Net als de boeken in de boekenkast omringen kunstwerken je als geduldige wachtters. Heb je ze nodig dan zijn ze er.

Artistfriends, eerbetoon aan Aldert Mantje

Je gelooft het niet, maar sommige kunstenaars zijn eigenlijk niet zo geïnteresseerd in kunst van anderen. Ik ken er een paar en dan ben je feitelijk snel uitgepraat. Gelukkig is meestal het omgekeerde het geval en hebben kunstenaars werk van collega's thuis of op het atelier hangen. Grotendeels uit bewondering en respect of gewoon als mooie trofee. Dan kan het grote kijken beginnen, want kunstenaars zijn door hun voorkennis bevoorrechte mensen.

Ronald Ruselex

Geschiedenis op herhaling

Na Rembrandt is bij ons Vincent van Gogh het beroemdste voorbeeld van een kunstenaar-verzamelaar. Van hem weten we dat hij met broer Theo, de kunsthandelaar, werk kocht van tijdgenoten en werk ruilde met zijn medepioniers-in-crime. Vincent was door kunst geobsedeerd en Theo leefde mee met zijn ongekende teken- en schilderdrift. Hij was de eerste die het verborgen talent van Vincent herkende. Theo ondersteunde zijn berooide broer en bewaarde zijn werk zorgvuldig. Zo ontstonden er twee parallelle verzamelingen, twee werelden, die later de ontwikkeling naar het modernisme zouden markeren. Beiden waren nieuwsgierige

spoorzoekers en Vincent werd de uitvinder van de twee. Wat nu historie is, hoefde rond 1900 alleen nog ontdekt en gezien te worden. Dat werd na de dood van Theo door zijn weduwe Jo Bonger aangezwengeld en heel tactisch bood zij de schilderijen voor verkoop aan toen de tijd er rijp voor was. Zij heeft de kunst van haar zwager als voorloper van een grootse beweging gepresenteerd en door het publiceren van zijn brieven tot een icoon gemaakt. Ondanks de lijdensweg die Vincent en Theo doormaakten, vormde zich in ons collectieve geheugen een nooit eerder bestaande werkelijkheid. Je moet ervan overtuigd zijn en je moet erin geloven, maar je moet het vooral eerst gezien hebben, dan komt het uiteindelijk allemaal goed en wordt het verlangen een gegeven.

75 jaar kunstenaarschap en 75 jaar verzamelen

Vanwaar de gedachte dat kunstenaars de eerste fans van andermans kunst zijn? Wel... in november bezocht ik Franck Gribling (Surabaya, 1933) op zijn atelierwoning aan een gracht in Amsterdam. Het was mooi helder herfstweer. Een beetje fris, dus de kraag hoog in de nek en de das omgeslagen. Franck zou die week een gedeelte van zijn kunstverzameling exposeren in de sociëteit van Arti, want daar is de afgelopen jaren een behoorlijke tentoonstellingstraditie ontstaan in kunst die kunstenaars zelf hebben verzameld.

Het zou een overzicht worden van 75 jaar kunstenaarschap en 75 jaar verzamelen. Franck schiep, net als generaties voor hem, twee parallelle werelden, waarin zijn eigen kunstenaarschap wedijverde met dat van de anderen.

Een Appel als talisman

Franck Gribling dateert zijn debuut als kunstenaar omstreeks 1948 of 1949. Hij was toen ongeveer zestien jaar oud en een jongetje uit de provincie dat van kunst hield. Hij leerde in Amsterdam Theo Wolvecamp en Karel Appel kennen. Van de laatste kreeg hij oude, mislukte doekjes om op te schilderen, want Appel ontfermde zich als een soort mentor over die prille probeersels. Als debutant was hij nog gretig om met Wolvecamp en Appel mee te doen aan een Cobratentoonstelling in Amsterdam, maar door Constant werd hij nog te jong bevonden. Het eerste kunstwerk dat Franck voor 50 gulden verwierf, was dan ook een grote gouache van Karel.

... een avontuur dat hopelijk nog niet is afgesloten ...

Het enorme bedrag betaalde hij iedere maand met 5 gulden af. Voor 20 gulden kocht hij een Wolvecamp. Later kreeg of ruilde hij wel andere dingen, maar die eerste gouache beschouwt Gribling nog steeds als een soort talisman, een toetssteen en een leidraad voor kwaliteit.

Aemulatio

'Een kunstenaarscollectie kun je niet vergelijken met postzegels verzamelen, want het verzamelde werk heeft alles met je levensinstelling te maken, het is een overtreffende trap van je persoonlijkheid. Je toetst je werk namelijk aan dat van een ander en het zegt bovendien iets over degenen met wie je omgaat, met wie je de competitie aangaat. Het beroemdste duo werd gevormd door Picasso en Matisse, zij hielden elkaar nauwlettend in de gaten toen ze nieuwe wegen insloegen. Daarom noem ik de tentoonstelling ook Aemulatio, want daarin wordt je eigen aanwezigheid verklaard.' Uit de collectie van Franck Gribling is de ontwikkeling van zijn kunstenaarschap goed te verklaren. Langzaam verschoof zijn belangstelling meer naar de informelere aanpak van Bram Bogart en Armando, met wie hij intens bevriend raakte. De Armando's zijn het belangrijkste bezit én... door Armando is Franck gaan schrijven. De Haagse Post had Armando als kunstre-

dacteur aangetrokken, maar die schreef liever over boksen en dat soort dingen en niet over kunst, dus nam Franck het over. Hij leerde Henk Peeters en Jan van Schoonhoven kennen, die zich in 1960 verenigden in de Nulgroep, en in het jaar 1962 organiseerde hij met Theo Niermeijer en Rik van Bentum het eerste autonome kunstenaarsinitiatief LSD 25 te Amsterdam, inclusief het door hem geschreven *Realistisch Manifest*. Daar vond later de eerste happening *Open het Graf* plaats, georganiseerd door Simon Vinkenoog. Kortom, de kunst schoot los van iedere conventie en de rest is geschiedenis.

Tijdvlakken

Lopend door de sociëteit ervoer ik hoe de recente kunstgeschiedenis langszij kwam. Het materieschilderij *De Kaartspelers* van Rik van Bentum was prominent aanwezig en hing toepasselijk boven de bar. De afbeelding representeerde een kladblaadje bij een kaartspel, volgekrast met de bijgehouden stand van de spelletjes, refererend aan het gelijknamige schilderij van Paul Cézanne. Op dat schilderij vulden twee mannen de ruimte, maar bij Van Bentum werd het spel de ruimte. De visuele belevenis was verdeeld over de vier muurvlakken van de sociëteit, waarbij iedere doorlopen periode met steeds nieuwere vrienden en steeds nieuwer werk zorgvuldig was opgebouwd.

Eerbetoon

Als eerbetoon aan de vorig jaar overleden Aldert Mantje hing boven de deur het schilderij *Artistfriends* (met Gribling, Armando, Bogart, Engels en Buisman) uit 2017. Terug uit de Verenigde Staten en gevraagd als gastdocent, maakte hij op de Ateliers 63 in

Haarlem kennis met Sjoerd Buisman. Buisman manipuleerde de natuur en zette die naar zijn hand, Pieter Engels manipuleerde de betekenis van de beeldende kunst en in de Aortatijd, waarin de punk en het nieuwe schilderen welig tierden, leerde Gribling Mantje kennen. Op het schitterende doekje komen alle kunstenaarslevens samen, maar dan in een geplastificeerd wegwerpframepje, gestanst tot knutselkunst en klaar voor de museumwinkel. O, ironie. Franck omschrijft *Aemulatio* zelf als het verslag van een avontuur dat hopelijk nog niet is afgesloten. Daar ga ik helemaal in mee, want op deze tentoonstelling werd dit met grote stelligheid bewezen.

Bronnen: Gesprek met Franck Gribling op 1 november 2023; Tentoonstellingstekst *Aemulatio 1948-2023 – Franck Gribling – 75 jaar kunst en kunstenaars*; Hans Luijten, *Alles voor Vincent – Het leven van Jo van Gogh-Bonger*, Prometheus, Amsterdam 2019; www.arti.nl

foto Miriam van Praag

... kunstwerken als geduldige wachtters ...

Een balans vinden tussen beslotenheid en openheid

Arti en de Amsterdam Art Week

Dit jaar gaat Arti meedoen aan de Amsterdam Art Week en worden we meegenomen in het programma van het festival dat duurt van 29 mei tot en met 2 juni 2024.

Hans Kuiper

Na een geslaagde proef met een 'VIP-ontbijt' vorig jaar wordt Arti nu een van de locaties. De tentoonstelling '1 en 1 is 1', gecureerd door Jos Houweling en Anne Verhoijzen (zie het interview elders in dit nummer), opent op 17 mei en zal dan mogelijk ook ander publiek trekken dan doorgaans. De deelname valt binnen de plannen van directeur Mieke Prinse, zij wil Arti meer bekend maken buiten de vereniging en de vaste bezoekers. Nu zijn daar de laatste jaren al meerdere pogingen toe ondernomen, maar een samenwerking met de Amsterdam Art Week mag wel een succesje genoemd worden.

foto Miriam van Praag

Mieke Prinse: tot nu toe overal een oplossing voor gevonden.

Nieuwe plannen

Arti heeft de laatste jaren, zeker sinds corona, te maken met afnemende ledenaantallen. Waren er rond 2014 nog ca. 1400 leden, nu is dat aantal gedaald tot rond de 1200. Tijd voor nieuwe plannen dus. Er is een nieuwe marketing-expert aangetrokken die zich op basis van interviews en een analyse heeft gebogen over de kernwaarden en identiteit van de vereniging. Hetgeen na sessies met leden en bestuur moet leiden tot een aangepaste positionering (zie het gesprek met Marjolijn Meynen elders in dit nummer).

Nu klinkt 'aangepaste positionering' nogal abstract, maar Mieke Prinse, die ik op een zowaar zonnige maandagochtend spreek in de bestuurskamer, komt met een flink aantal plannen om onder meer nieuwe leden te trekken, met name kunstlievende leden met echte interesse in kunst en mogelijk zelfs verzamelaars.

Vooraf jongere generaties zal men pogen aan te spreken, want Arti moet om de zoveel jaar weer aan de bak op dit vlak. Er zijn recentelijk nieuwe bedrijfslidmaatschappen afgesloten, bijvoorbeeld met de Ronde Tafel, een groep van vijftientig- tot veertigjarigen die al regelmatig bij Arti samenkomen, maar nog geen lid waren. Zij zullen regelmatig getraceerd worden op rondleidingen bij nieuwe tentoonstellingen. Ook is de ledenborrel weer in ere hersteld, te onderscheiden van de succesvolle 'nieuwe ledenborrel', die op elke eerste donderdag van de maand in de sociëteit gehouden wordt. Er zal ook weer een vrijheidsmaaltijd georganiseerd worden op 5 mei, dat dit jaar op een zondag valt waarop Arti ook zal opengaan.

Verbouwing

Ik kan in mijn gesprek met Mieke Prinse niet om de lopende verbouwing heen. De eerste fase daarvan is vrijwel afgesloten, maar de fondsenwerving van de volgende fase moet eigenlijk nog beginnen. Arti is naarstig op zoek naar een geschikte fondsenwerver.

foto Josje Crinice Le Roy

Hans Kuiper in gesprek met Jos Houweling en Anne Verhoijzen

Ik ben als kunstenaarslid uiteraard geïnteresseerd in de gevolgen van de verbouwing, die nog jaren duren kan, voor de kunsten in het gebouw, met name voor de tentoonstellingen op de bovenzalen en het imago van Arti naar buiten toe. Zoals uit de verschillende presentaties al bleek, ligt er ook een groot plan voor het dak en de bovenzalen, het dak lijkt het meest urgent. Als die verbouwing echt van start gaat – maar dat kan vanwege de nog ontbrekende fondsen nog wel even duren –, kan dat de ruimte die beschikbaar is voor de tentoonstellingen op zaal redelijk beperken. Ook de afscheidnemende penningmeester Louis van Beurden beaamt dat er, als het dak gerenoveerd gaat worden, minder of niet op de bovenzalen kunst getoond kan gaan worden.

Tot nu toe waren de gevolgen van de verbouwing voor de tentoonstellingen op zaal redelijk te overzien, hoewel het bijvoorbeeld voor de Boekie Woekie-boekhandel, die in januari-februari 2024 in Arti vertoefde, erg koud was, met openstaande ramen tijdens de renovatie van de voorgevel. Bij de vervanging van het dak gaan de gevolgen waarschijnlijk ingrijpender zijn. Dat is weliswaar nu nog niet aan de orde, maar het moet niet uitgesloten worden dat er kleinere exposities gaan plaatsvinden en mogelijk zelfs elders in het gebouw. Misschien een leuk moment om de sociëteit tijdelijk te transformeren? We zullen het zien.

Flexibel

Ik begon dit stuk met de deelname aan de Amsterdam Art Week en de mogelijke uitstraling die die kan hebben. In de nieuwe positioneringsdiscussies die er momenteel met het bestuur en de staf plaatsvinden, speelt de verbouwing waarschijnlijk ook een rol. Hoe ga je dat communiceren? Hoe ga je de noodzakelijke vervanging van het dak plaatsen binnen alle activiteiten van de vereniging en voorkomen dat er onnodig wrijvingen ontstaan? Communiceren, communiceren!

Mieke Prinse is echter zeer positief: 'Tot nu toe hebben we overal een oplossing voor gevonden. De eerste fase is bijna afgesloten en kostte een miljoen euro. Dat werd gefinancierd met eigen middelen die we de afgelopen jaren voor deze verbouwing opzij hebben gezet en uit een zogeheten SIM-subsidie. Als de hele verbouwing gerealiseerd wordt, gaat dit ongeveer 8 miljoen kosten. Daarvoor is de Stichting Rokin 112 opgericht om vanwege belasting-technische redenen legaten en fondsen te kunnen ontvangen. De basis daarvoor is al door de vorige zakelijk leidster gelegd. Daarmee moet het lukken, maar we moeten ook flexibel zijn in de programmering op zaal in verhouding tot de verbouwing.'

Binnenkort dus de Amsterdam Art Week. De deelname klinkt als een mooi en mogelijk belangrijk initiatief dat Arti bij een nieuw publiek op de kaart kan zetten. Want Arti heeft ondanks de verbouwing als vereniging, als 'community', veel te bieden. Prinse: 'We moeten een balans vinden tussen beslotenheid en openheid, de vereniging moet naar buiten treden, maar ook een zekere exclusiviteit voor de leden kunnen bieden.' In dit spanningsveld zal Arti de komende jaren moeten laveren. De noodzakelijke verbouwing, zeker van het dak, zo verzekeren specialisten mij, zal een factor van belang zijn, maar mag de vereniging niet te veel belemmeren in haar basistaak: Arti et Amicitiae moet niet alleen een omgeving zijn voor kunst, maar ook een ontmoetingsplek, een baken in een sterk veranderend Amsterdams centrum. Laten we hopen dat de missie, ook in marketingtermen, op een zo harmonieus mogelijke wijze tot stand gaat komen.

Caféroute

Elsschot en Arti

Willem Elsschot (1882-1960) was een roemrucht caféganger, met name als hij 's middags het brieven posten tot een goed einde had gebracht. Onder zijn eigen naam Alfons De Ridder had hij een reclamebureau aan huis in de Antwerpse Lemméstraat. 's Ochtends bezocht hij zijn klanten in de Antwerpse haven en binnenstad en daarna dronk hij graag een 'pelelleke' (Pale Ale) of een Urquell, een Tsjechisch bier. 'Un stout, un!' is een beroemde bestelling uit zijn roman Lijmen, maar zo'n krachtig, bitter bier dronk hij liever rond borreltijd.

tekst Vic van de Reijt
tekening Onno Boerwinkel

Het middagmaal, de hoofdmaaltijd in België, nuttigde Elsschot bij voorkeur thuis, waar echtgenote Fine het bewind voerde over de keuken. Elsschot schonk zich ter bevordering van de eetlust alvast een 'witteke' in, een glaasje jenever, en ontkurkte een mooie bordeaux uit zijn wijnkelder. Fine dronk graag mee. Tijdens het afruimen trok Elsschot zich terug in zijn leunstoel voor een verkwikkend slaapje, waarna hij zich naar zijn kantoor boven de keuken spoedde om zijn zakenbrieven af te werken. Die kon hij gewoon posten in de brievenbus om de hoek in de Van Schoonbekestraat, maar hij verkoos het hoofdpstkantoor aan de Groenplaats. Dat postkantoor 'bood meer zekerheid, had een latere lichting en een vluggere bestelling' en het lag bovendien op de weg naar zijn stamcafé Quinten Matsijs in de Hoofdkerkstraat.

Daar was hij de anonieme heer De Ridder die het 'bakspel' beoefende, waarbij ronde schijven in een bak met gaten moesten belanden, en las hij de avondkrant. Vervolgens ging hij via een vaste caféroute naar huis, waar het avondmaal op de kachel stond te verpieteren. Tegen half tien at hij dat zwijgend op, waarna hij zijn eigen bord afwaste. Dit alles ter inleiding op de vraag: wat zou Elsschot van Arti hebben gevonden, gesteld dat zijn reclamebureau indertijd in Amsterdam-Zuid was gevestigd? Hij zou zeker het interieur hebben gewaardeerd, dat hem deed denken aan de Quinten Matsijs, zo ook de leestafel, waarvandaan hij het schilderij van Breitner aandachtig kon bestuderen. Het gezelschap van al te luidruchtige kunstenaars zou hij mijden en voor het eten was hij ook al niet gekomen, dat had hij 's middags al gehad.

Schuchter zou hij op dinsdagavond aan Ulli d'Oliveira vragen of hij een carambole mocht leggen op het groene laken. Na een paar glazen maakte hij zich uit de voeten om na een omweg, via de volkscafés op de Wallen en de matrozencafeetjes in de Haarlemmerstraat, veilig thuis te belanden.

Herentafel, Arti – De jarige. Pastel/gem. techniek op papier (maart 2023)

ARTICULA

Artimagazine voor en van Artileden

Articula is een programma- en verenigingsmagazine van Arti van en door leden

COLOFON

Hoofdredactie:

Camiel Hamans

Eindredactie:

Ellis van Midden

Redactie:

Josje Crince Le Roy, Roelof van Gelder, Hans Kuiper, Vivian Mac Gillavry en Ronald Ruseler

Medewerkers aan dit nummer:

Antoinette Frijns, Roelof van Gelder, Willem Gorter, Camiel Hamans, Sipke Huismans, Hans Kuiper, Frans Lasès, Vivian Mac Gillavry, Bob Polak, Vic van de Reijt, Ronald Ruseler, Ria Stork en Monse Weijers

Fotografie:

Terra Bruno, Josje Crince Le Roy, Diederik de Klerk, Dick van der Lecq, Wim Nienhuis, George Maas en Miriam van Praag

Illustraties:

Willem Gorter, Peter van Hugten en Mathilde muPe

Basisvormgeving:

Robin Hoogstad

Vormgeving:

Magnus Persoon, Studio S2B

E-mailadres:

articula@arti.nl